

necessary to improve the effectiveness of criminal law regulation at both the law enforcement and legislative levels, the development of crime prevention must necessarily involve the collection and analysis of the largest possible amount of data on crime prevention.

Keywords: data science, reproducible research, big data, crime prevention effectiveness, computational criminological reasoning.

DOI: 10.33766/2524-0323.100.126-136

УДК: 341.3(477)

Костюк Н. П., кандидатка юридичних наук, доцентка кафедри права Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ (м. Вінниця, Україна)

e-mail: n.kostiuk@vtei.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-5272-982X>

Бахновська І. П., кандидатка юридичних наук, доцентка, доцентка кафедри права Вінницького торговельно-економічного інституту КНТЕУ (м. Вінниця, Україна)

e-mail: i.bakhnovska@vtei.edu.ua

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-9236-9424>

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАВОВОГО СТАТУСУ КОМБАТАНТІВ ТА НАЙМАНЦІВ

У статті досліджено правовий статус комбатантів відповідно до норм національного законодавства України і норм міжнародного права. Розмежовано поняття «найманець» і «комбатант». Здійснено порівняльну характеристику законодавства України, міжнародного гуманітарного права щодо запровадження відповідальності за найманство. Наголошено на обов'язковості імплементації норм міжнародного права національне законодавство країн, які ратифікували Женевські конвенції 1949 року. Досліджено національне законодавство, яке закріплює право іноземних громадян та осіб без громадянства укладати контракт зі Збройними Силами України. Указано на вимоги, які встановлено для іноземних громадян та осіб без громадянства, які проходять службу в Інтернаціональному легіоні територіальної оборони України.

Визначено, що комбатантами є особи, які воюють під відповідальним командуванням, мають емблеми род військ і служб Збройних Сил, підпорядковуються державі, на стороні якої воюють і несуть перед нею відповідальність, відкрито носять зброю і дотримуються законів і звичаїв війни. Указано, що особливої актуальності у зв'язку з агресивною війною, розв'язаною на території України набувають питання щодо забезпечення дотримання правил ведення війни.

Зазначено, що Кримінальний кодекс України містить заохочувальну норму, яка вказує, що звільняються від кримінальної відповідальності, особа, яка брала участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях, якщо вона добровільно до моменту притягнення до кримінальної відповідальності припинила участь у збройному конфлікті, воєнних діях, насильницьких діях та повідомила про це або в інший спосіб сприяла розкриттю злочинів. Це можливість найманцям, які не вчиняли вбивства та інших злочинів, уникнути кримінальної відповідальності добровільно, склавши зброю. Для цього є спеціально створені телефони Служби Безпеки України.

Ключові слова: обов'язок захисту Вітчизни, комбатант, найманець, міжнародне гуманітарне право, війна, воєнні злочини, кримінальне законодавство.

Постановка проблеми. Конституція України закріпила обов'язок громадян щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності держави і передбачила, що військову службу громадяни України відбувають відповідно до закону [1]. Згідно зі статтею 21-1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», за контрактом на військову службу до Збройних Сил України може бути прийнято іноземних громадян та осіб без громадянства [2]. Виклики сьогодення вимагають встановити відповідність норм українського законодавства нормам міжнародного права, яке закріплює правовий статус комбатантів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання щодо забезпечення дотримання правил ведення війни набувають особливої актуальності у зв'язку з агресивною війною, розв'язаною на території України. Питання імплементації норм міжнародного гуманітарного права у своїх роботах досліджували такі науковці, як: М. Гнатовський, А. Кориневич, Т. Короткий, М. Манько, О. Наден, Я. Павко, С. Процинта інші. Однак правовий статус комбатантів не знайшов комплексного дослідження в працях вітчизняних науковців.

Гібридна війна, розв'язана у 2014 році неототалітарною державою проти України 24 лютого 2022 року, була трансформована в широкомасштабну війну за територіальну цілісність і незалежність України, за цивілізаційний вибір, належність українців до європейської спільноти. У зв'язку з війною виникла потреба у визначенні правового статусу осіб, які беруть участь у воєнних діях, з'ясуванні питання, які саме права мають комбатанти і як розмежувати поняття «найманець» і «комбатант».

Формулювання цілей. Метою статті є дослідження правового статусу комбатантів, розмежування понять «найманець» і «комбатант».

Виклад основного матеріалу. Початок збройної агресії з боку росії створив багато викликів і потреб: по-перше, необхідно було привести внутрішнє законодавство у відповідність до норм міжнародного права; по-друге, перевірити на практиці ефективність законодавства, яке регулює найважливіші суспільні відносини під час воєнного стану, оскільки більшість цих норм приймалися у мирний час і не могли врахувати реальні загрози й особливості воєнного стану. Питання захисту прав людини під час війни регулюється нормами Женевських конвенцій і Протоколів до них. Конвенції були прийняті після Другої світової війни у 1949 році. Україна ратифікувала всі чотири конвенції і протоколи до них, на відміну від росії, яка в жовтні 2019 року вийшла з Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, який стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів, цим самим виключивши можливість бути засудженою спецкомісією ООН за порушення прав цивільного населення в умовах війни. Слід зазначити, що це цілеспрямована політика країни-агресора – уникнути відповідальності за військові злочини, що вчиняються на території України, оскільки ще у 2016 році, у зв'язку з анексією Криму, росія вийшла з договору про Міжнародний кримінальний суд, який розслідує злочини під час війни. Женевські конвенції визначають права військовополонених, поранених,

комбатантів та цивільного населення. Вони закріплюють заборону будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, походження, майнового стану, релігії чи вірування; передбачають гуманне ставлення; встановлюють заборону наруги над людською гідністю, заборони насилля, у тому числі вбивств, жорстокого поводження, застосування тортур, засудження чи покарання без винесення рішень судами, створеними належним чином і які надають судові гарантії, визнані цивілізованими народами, як необхідні [3; 4; 5].

Сьогодні гостро постало питання щодо визначення правового статусу комбатантів, розмежування таких понять, як «найманець» і «комбатант». Особливо відчувається потреба визначення правового статусу комбатантів і їхнього захисту в разі потрапляння в полон, тому що цей статус надає їм можливість уникнути кримінального переслідування за національним законодавством. Також на них розповсюджується дія III Женевської конвенції про поводження з військово-полоненими [6].

Відповідно до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу», на військову службу до Збройних Сил України, окрім громадян України, приймаються також іноземні громадяни та особи без громадянства. У Законі наголошено, що проходження військової служби іноземцями здійснюється виключно в добровільному порядку, за контрактом і на посадах, що підлягають заміщенню військовослужбовцями рядового, сержантського і старшинського складу Збройних Сил України. Закон конкретно прописує вимоги, які висуваються до іноземних громадян і осіб без громадянства, які мають бажання укласти контракт зі Збройними Силами України. Однією з вимог є відсутність судимості. Наступною є вимога щодо законного перебування на території України. Закон вимагає, щоб іноземні громадяни та особи без громадянства, які виявили бажання укласти контракт, мали достатній рівень фізичної підготовки, пройшли професійно-психологічний відбір і за станом здоров'я були придатними до військової служби. Окрім цього, вони повинні, відповідно до статті 22 вищевказаного закону, відповідати вимогам граничного віку перебування в військовій службі (для військовослужбовців рядового, молодшого сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, – до 45 років; для військовослужбовців старшого сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, – до 50 років; для військовослужбовців вищого сержантського і старшинського складу, які проходять військову службу за контрактом, – до 55 років; для військовослужбовців молодшого офіцерського складу 3 до 45 років; для військовослужбовців старшого офіцерського складу: майорів (капітанів 3 рангу), підполковників (капітанів 2 рангу) – до 50 років; полковників (капітанів 1 рангу) – до 55 років; для військовослужбовців вищого офіцерського складу – до 60 років; для військовослужбовців, які проходять військову службу під час особливого періоду, з числа осіб рядового, сержантського і старшинського складу, молодшого та старшого офіцерського складу – до 60 років; вищого офіцерського складу – до 65 років) [2]. Хоча закон не передбачає обов'язкову на-

явність бойового досвіду в іноземних громадян та осіб без громадянства, які виявили бажання укласти контракт зі Збройними Силами України, але на практиці саме таким особам надається перевага при укладанні контракту.

Згідно з Указом Президента Про положенням про проходження військової служби в Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства від 10 червня 2016 року № 248, іноземці мають право вступити до ЗСУ на військову службу за контрактом у добровільному порядку [7]. Щодо іноземців, які виявили бажання проходити військову службу на посадах рядового, сержантського і старшинського складу в Збройних Силах України, обов'язково проводиться перевірка відомостей щодо законності їхнього перебування на території України, наявності документів, що засвідчують особу, відомостей про відсутність судимості, достовірності інших відомостей, наданих іноземцями. Положення передбачає встановлення випробувального терміну строком на два місяці. У Положенні зазначено обов'язкові умови для прийняття на службу до Збройних Сил України: дотримання Конституції України, відсутність судимості, наявність діючого паспорта іноземної держави чи документа, що посвідчує особу без громадянства, законність перебування на території України. Указом Президента України № 82/2022 від 1 березня 2022 року на час воєнного стану було тимчасово запроваджено безвізовий режим щодо в'їзду на територію нашої держави для іноземців, які бажають вступити до Інтернаціонального легіону оборони України, крім громадян держави, визнаної державою-агресором [8]. Це спростило процедуру перетину державного кордону України для комбатантів.

Початок, призупинення і закінчення проходження військової служби, строки військової служби, граничний вік перебування на ній, гарантії для іноземних громадян та осіб без громадянства, які уклали контракт зі Збройними Силами України, визначаються Законом України «Про військовий обов'язок і військову службу» [2].

Комбатанти, на відміну від найманців, мають сильну мотивацію; вони воюють не за гроші і не лише за мирну Україну. Їхня мета глобальніша – це принципи демократії, універсальна свобода, дія норм міжнародного права. Сьогодні в Інтернаціональному легіоні територіальної оборони України воюють бійці з п'ятдесяти п'яти країн. Це представники з різних континентів: Африки, Азії, Європи, Америки. До структури Інтернаціонального легіону територіальної оборони України входять: батальйон «Омега» (громадяни США); Канадська бригада (налічує три батальйони громадян Канади та Великої Британії); полк «Пагона» (нараховує два батальйони громадян Білорусі); батальйон «Крим» (лише для мусульман); змішані бойові підрозділи з поляків, французів, німців, іспанців, італійців, корейців та громадян інших країн. Інтернаціональний легіон є структурним підрозділом сил територіальної оборони, який був залучений до бойових дій фактично на всіх ділянках фронту.

1 серпня 2022 року Президент України підписав Указ № 545/2022 «Про внесення змін до Положення про проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства». Цей документ передба-

час продовження контракту терміном до 10 років (за старим указом термін контракту з іноземним громадянином або особою без громадянства продовжувався за погодженням з Президентом України). Указом також встановлено право на щорічну відпустку (але не в особливий період); її термін буде залежати від тривалості вислуги військового: до 10 років – 30 календарних днів; від 10 до 15 років – 35 календарних днів; від 15 до 20 років – 40 календарних днів; понад 20 років – 45 календарних днів без урахування часу, необхідного для проїзду в межах України до місця проведення відпустки та назад, але не більше двох діб в один кінець. Святкові та неробочі дні під час визначення тривалості щорічних основних відпусток не враховуються [9]. Підсумовуючи все вищезазначене, розуміємо, що комбатантами є особи, які воюють під відповідальним командуванням, мають емблеми род військ і служб Збройних Сил, підпорядковуються державі, на стороні якої воюють і несуть перед нею відповідальність, відкрито носять зброю і дотримуються законів і звичаїв війни.

У доктрині міжнародного права вирізняють поняття «незаконні комбатанти» (які не перебувають під захистом міжнародного права і переслідуються національним кримінальним законом). До них належать шпигуни і найманці. Шпигуном, відповідно до Протоколу I до Женевських конвенцій, є особа зі складу збройних сил сторони, що перебуває в стані конфлікту, яка, діючи таємним способом або використовуючи вигадані приводи, збирає відомості в районі воєнних дій цієї сторони з подальшим наміром повідомити їх супротивній стороні [10]. Окрім того, необхідно розрізняти два подібні, але, тим не менше, різні поняття: «шпигун» та «військовий розвідник». Так, з огляду на зміст ст. 46 Протоколу I, не є шпигуном особа зі складу збройних сил (сторони, що перебуває в конфлікті), яка від імені цієї сторони збирає або намагається зібрати інформацію на території, що контролюється супротивною стороною, якщо, діючи таким чином, вона носить формений одяг своїх збройних сил, не діє обманним шляхом або навмисно не вдається до таємних методів. Ці поняття слід розрізняти, тому що при потрапленні в полон військовий розвідник, на відміну від шпигуна, який підлягає кримінальній відповідальності за національним кримінальним законодавством, набуває статусу військовополоненого і користується правами військовополоненого, передбаченими в Женевській конвенції [6]. Кримінальний кодекс України містить статтю 114, яка передбачає відповідальність за шпигунство. Шпигунством визнається передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну таємницю, якщо ці дії вчинені іноземцем або особою без громадянства [11].

Поняття «найманець» зазначено в ст. 447 Кримінального кодексу України, де зазначено, що найманцем є спеціально завербована в Україні чи за її межами для того, щоб брати на території України чи території інших держав участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діяч, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територі-

альної цілісності, за умови, що така особа бере участь у воєнних або насильницьких діях з метою одержання будь-якої особистої вигоди, не входить до особового складу збройних сил держави, на території якої здійснюються такі дії, не послана державою, яка не є стороною, що перебуває в конфлікті, для виконання офіційних обов'язків, як особи, яка входить до складу збройних сил, а також не є громадянином (підданим) сторони, що перебуває в конфлікті, ні особою, яка постійно на законних підставах проживає на території, яка контролюється стороною, що перебуває в конфлікті [11].

Упродовж війни України і росії міжнародна спільнота мала можливість побачити, як країна-агресор неодноразово паплюжить норми міжнародного права, не дотримується стандартів захисту прав людини. На рівні внутрішнього законодавства росія з травня 2022 року посилює кримінальну відповідальність за найманство. Відповідно до ст. 359 Кримінального кодексу російської федерації, найманцем є особа, яка, з метою одержання прибутку, бере участь у воєнному конфлікті чи воєнних діях, за умови, що вона не є громадянином країни; яка бере участь у збройному конфлікті і не проживає на постійній основі на території цієї держави; а також не особою, яка була направлена для виконання офіційних обов'язків. Якщо до червня 2022 року за найманство була відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від 2,5 років до 7, то з червня передбачається відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від 7 до 15 років; у разі якщо дії вчинені посадовою особою чи з використанням неповнолітньої особи, відповідальність посилюється – від 15 до 20 років позбавлення волі.

Найманець є фрілансером, який заробляє на війні. Відповідно до статті 47 додаткового протоколу Женевської конвенції, по-перше, найманець не має права на статус комбатанта або військовополоненого; по-друге, найманцем можна визнати будь-яку особу, яка: а) спеціально завербована на місці або за кордоном, для того щоб брати участь у збройному конфлікті; б) фактично бере безпосередню участь у воєнних діях; с) бере участь воєнних діях, керуючись, головним чином, бажанням одержати особисту вигоду і який дійсно було обіцяно стороною або за дорученням сторони, що перебуває в конфлікті, матеріальну винагороду, що істотно перевищує винагороду, котра обіцяна чи сплачується комбатантам такого ж рангу і функцій, які входять до особового складу збройних сил даної сторони; d) не є ні громадянином сторони, що перебуває в конфлікті, ні особою, яка постійно проживає на території, котра контролюється стороною, що перебуває в конфлікті; e) не входить до особового складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті; f) не послана державою, яка не є стороною, що перебуває в конфлікті, для виконання офіційних обов'язків як особи, яка входить до складу її збройних сил [10]. Відповідно до Міжнародної конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців, однією з головних відмінностей найманців від комбатантів є не просто отримання грошової винагороди за свою діяльність, а такої грошової допомоги, котра істотно перевищує грошові виплати комбатантів такого ж рангу чи чину, які воюють на боці збройних сил даної держави. У Конвенції вказується, що до

найманців слід віднести таких осіб, які спеціально завербовані для участі в сильних насильницьких діях, що спрямовані на підрив територіальної цілісності держави, повалення уряду чи підрив конституційного порядку, за умови, що вони не є громадянами, ні постійним жителем цієї країни, не входять до складу збройних сил держави, де відбуваються вищезазначені дії, а також не надіслані державою для виконання обов'язків [12].

На думку О. В. Наден, логічніше розглядати найманство як один із проявів незаконної військової служби і, відповідно, встановити кримінальну відповідальність за незаконну військову службу в нормах міжнародного права. Також необхідно забезпечити максимально повну криміналізацію всіх форм прояву найманства, у тому числі й «замаскованого» [13]. Проблеми щодо регулювання найманства слід поділити на два рівні: міжнародно-правовий і національний. На рівні міжнародного права остаточно не вирішене питання про те, чи заборонити найманство або регулювати найманську діяльність, також слід внести зміни до Конвенції 1989 р., узагальнивши дослідження із проблем найманської діяльності. Окремої уваги заслуговує питання щодо розробки Правил щодо надання іноземної військової допомоги, а також на рівні міжнародного права слід врегулювати питання приватних охоронних структур. Щодо національного законодавства, то особливу увагу слід приділити криміналізації найманської діяльності відповідно до Конвенції 1989 р., при чому кримінально караним діянням слід вважати, як саме найманство, так і створення найманих формувань, а також організацію на їхній території баз і таборів з підготовки найманців, залучення до найманства неповнолітніх.

Висновки. Підсумовуючи все вищевикладене, слід зазначити, що комбатанти – це особи, які можуть брати безпосередню участь у воєнних діях та входять до складу збройних сил сторін, за умови, що вони, по-перше, знаходяться під командуванням особи, відповідальної за своїх підлеглих; по-друге, мають закріплену відмінну емблему, яка може бути розпізнана на відстані; по-третє, відкрито носять зброю; по-четверте, ведуть бойові дії відповідно до законів і звичаїв війни. Окрім того, комбатанти мають право застосовувати військову силу по відношенню до збройних сил супротивника і не нести за це кримінальної відповідальності, користуються статусом військовополонених і можуть бути притягнені до кримінальної відповідальності тільки за воєнні злочини. До комбатантів слід віднести наступні категорії: члени регулярних збройних сил сторони конфлікту (окрім медичного і духовного персоналу); партизани за умови відкритого носіння ними зброї під час бою та при розгортанні в бойові порядки перед бием, та наявності на чолі особи, відповідальної перед стороною конфлікту за їх дії, що забезпечує дотримання норм міжнародного гуманітарного права, жителів (цивільне населення) території, що не була окупована, які при наближенні ворога добровільно взялися за зброю для того, щоб чинити опір військам, що вторглися, але не мали часу самоорганізуватися (якщо вони відкрито носять зброю і дотримуються законів і звичаїв війни).

Щодо поняття «найманець», то ним визнається спеціально завербована в Україні чи за її межами для того, щоб брати на території України чи території

інших держав участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкодження діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності, за умови, що така особа бере участь у воєнних або насильницьких діях з метою одержання будь-якої особистої вигоди, не входить до особового складу збройних сил держави, на території якої здійснюються такі дії, не послана державою, яка не є стороною, що перебуває в конфлікті, для виконання офіційних обов'язків, як особи, яка входить до складу збройних сил, а також не є громадянином (підданим) сторони, що перебуває в конфлікті, ні особою, яка постійно на законних підставах проживає на території, яка контролюється стороною, що перебуває в конфлікті.

Попри те, що в країні йде війна, дотримання таких принципів міжнародного права, як суверенна рівність, політична незалежність, територіальна цілісність держав і самовизначення народів та норм, які закріплюють права і свободи людини і громадянина, є обов'язковим. Мають виконуватися норми міжнародного гуманітарного права, які встановлюють і гарантують права і свободи, як цивільного населення, так і військовополонених.

Використані джерела:

1. Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1996, № 30, Ст. 141. [Електронний ресурс] URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>. (дата звернення: 26.10.2022).

2. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України № 2232-ХІІ від 25.03.1992. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1992, № 27, ст. 385. [Електронний ресурс] URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>. (дата звернення: 26.10.2022).

3. Конвенція про захист цивільного населення під час війни від 12.08.1949. *Верховна Рада України. Законодавство України*. [Електронний ресурс] URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text. (дата звернення: 28.10.2022).

4. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях від 12.08.1949. *Верховна Рада України. Законодавство України*. [Електронний ресурс] URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text. (дата звернення: 28.10.2022).

5. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі від 12.08.1949. (1949) *Верховна Рада України. Законодавство України*. [Електронний ресурс] URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text. (дата звернення: 28.10.2022).

6. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949. *Верховна Рада України. Законодавство України*. [Електронний ресурс] URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text. (дата звернення: 28.10.2022).

7. Про Положення про проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства: Указ Президента України №248/2016 від 10.06.2016. [Електронний ресурс] URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248/2016#Text>. (дата звернення: 29.10.2022).

8. Про тимчасове запровадження безвізового режиму: Указ Президента України № 82/2022 від 01.03.2022. [Електронний ресурс] URL : <https://www.president.gov.ua/documents/822022-41441>. (дата звернення: 29.10.2022).

9. Про внесення змін до Положення про проходження військової служби у Збройних Силах України іноземцями та особами без громадянства: Указ Президента України №545/2022 від 01.08.2022. [Електронний ресурс] URL : <https://www.president.gov.ua/documents/5452022-43505>. (дата звернення: 29.10.2022).

10. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів.(ПротоколІ) від 08.06.1977 р. [Електронний ресурс] URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text. (дата звернення: 29.10.2022).

11.Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 2001, № 25-26, ст. 131. [Електронний ресурс] URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (дата звернення: 29.10.2022).

12.Міжнародна конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців від 04.12.1989. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*, 1993, № 36, Ст. 367. [Електронний ресурс] URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_103#Text. дата звернення: 29.10.2022).

13. Наден О. В. Найманство як соціальне та кримінально-правове явище: сутність, новітні тенденції розвитку та проблеми протидії : монографія. Київ : Атіка, 2005. 264 с.

References:

1. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996. (1996) *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR) - Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)*, 30, art. 141. [Electronic resource] N. p. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-v r#Text>. [in Ukrainian].

2. Pro viiskovyi oboviazok i viiskovu sluzhbu: Zakon Ukrainy № 2232-XII vid 25.03.1992. (1992) *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR) - Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)*, 30, art. 141. [Electronic resource] N. p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>. [in Ukrainian].

3. Konventsiiia pro zakhyst tsyvilnoho naselennia pid chas viiny vid 12.08.1949. (1949) *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy -Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine*. [Electronic resource] N. p. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text. [in Ukrainian].

4. Konventsiiia pro polipshennia doli poranenykh i khvorykh u diiuchykh armiiaxh vid 12.08.1949. (1949) *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy -Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine*. [Electronic resource] N. p. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text. [in Ukrainian].

5. Konventsiiia pro polipshennia doli poranenykh, khvorykh ta osib, yaki zaznali korabelnoi avarii, zi skladu zbroinykh syl na mori vid 12.08.1949.(1949)*Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy-Verkhovna Rada of Ukraine. Legislation of Ukraine*, [Electronic resource] N. p. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text. [in Ukrainian].

6. Zhenevska konventsiiia pro povodzhennia z viiskovopolonenyymi vid 12.08.1949. (1949) *Verkhovna Rada Ukrainy. Zakonodavstvo Ukrainy - VerkhovnaRada of Ukraine. Legislation of Ukraine*. [Electronic resource] N. p. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text. [in Ukrainian].

7. Pro Polozhennia pro prokhozhennia viiskovoi sluzhby u Zbroinykh Sylakh Ukrainy inozemtsiamy ta osobamy bez hromadianstva:Ukaz Prezidenta Ukrainy № 248/2016 vid 10.06.2016. (2016) [Electronic resource] N. p. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/248/2016#Text>. [in Ukrainian].

8. Pro tymchasove zaprovadzhennia bezvizovoho rezhyumu: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 82/2022 vid 01.03.2022. (2022) [Electronic resource] N. p. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/822022-41441>. [in Ukrainian].

9. Pro vnesennia zmin do Polozhennia pro prokhozheniia viiskovoi sluzhby u Zbroinykh Sylakh Ukrainy inozemtsiamy ta osobamy bez hromadianstva: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 545/2022 vid 01.08.2022. (2022) [Electronic resource] N. p. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/5452022-43505>. [in Ukrainian].

10. Dodatkovyi protokol do Zhenevskykh konventsii vid 12 serpnia 1949 roku, shcho stosuetsia zakhystu zhertv zbroinykh konfliktiv nemizhnarodnogo kharakteru. (Protokol I) vid 08.06.1977 r. (1977) [Electronic resource] URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_200#Text. [in Ukrainian].

11. Kryminalnyi kodeks Ukrainy vid 05.04.2001. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR) - Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)*, 25-26, art. 131. (2001) [Electronic resource] URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. [in Ukrainian].

12. Mizhnarodna konventsiia pro borotbu z verbuvanniam, vykorysta nniam, finansu vanniam i navchanniam naimantsiv vid 04.12.1989. (1989) *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukra iny (VVR) - Information of the Verkhovna Rada of Ukraine (VVR)*, 36, art. 367. [Electronic resource] URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_103#Text. [in Ukrainian].

13. Naden, O. V. (2005) *aimanstvo yak sotsialne ta kryminalno-pravove yavyshe: sut-nist, novitni tendentsii rozvytku ta problemy protydiv: monohrafiia*. Kyiv: Atika.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2022

Kostiuk N., Candidate of Law, Associate Professor of law Vinnitsa trade and economic institution STEU (Vinnitsa, Ukraine)

Bakhnovska I., Candidate of Law, Associate Professor, Associate Professor of law Vinnitsa trade and economic institution STEU (Vinnitsa, Ukraine)

COMPARATIVE CHARACTERISTICS OF THE LEGAL STATUS OF COMBATANTS AND MERCENARIES

The article examines the legal status of combatants in accordance with the norms of the national legislation of Ukraine and norms of international law. The concepts of "mercenary" and "combatant" are distinguished. A comparative characterization of the legislation of Ukraine and international humanitarian law regarding the introduction of liability for employment was carried out. The obligation to implement the norms of international law into the national legislation of the country, which were ratified by the Geneva Conventions of 1949, was emphasized. The national legislation that enshrines the right of foreign citizens and stateless persons to conclude a contract with the Armed Forces of Ukraine has been studied, and the requirements established for foreign citizens and stateless persons serving in the International Territorial Defense Legion of Ukraine have been studied.

It is determined that combatants are persons who fight under responsible command, have the emblems of the branches and services of the Armed Forces, are subordinate to the state on whose side they fight and are responsible to it, openly carry weapons and comply with the laws and customs of war. It is indicated that the issues of ensuring compliance with the rules of war are of particular relevance in connection with the aggressive war unleashed on the territory of Ukraine. The authors focus on the imperfection of the criminal legislation

regulating liability for espionage. According to the authors, the responsibility in case of espionage in wartime should be strengthened.

It is noted that the Criminal Code of Ukraine contains an incentive provision, which indicates that a person who participated in an armed conflict, hostilities or violent actions is exempted from criminal liability, if he voluntarily ceased to participate in an armed conflict, hostilities, violent actions and reported it or otherwise contributed to the disclosure of crimes. This is an opportunity for mercenaries who have not committed murder and other crimes to avoid criminal liability voluntarily by laying down their arms. There are specially created SBU phones for this purpose.

Keywords: International Humanitarian Law, combatants, civilian population, implementation of International Law, war, war crimes, Criminal Law.

DOI: 10.33766/2524-0323.100.136-147

УДК: 343.1

Матоліч В. В., аспірантка кафедри кримінально-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ (м. Львів, Україна)

e-mail: vitavmat@gmail.com

ORCID iD: [ORCID iD: https://orcid.org/0000-0002-6512-3189](https://orcid.org/0000-0002-6512-3189)

ПРОБЛЕМИ УДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ПРО СВИДОЦЬКИЙ ІМУНІТЕТ

Забезпечення дотримання прав людини в ході здійснення кримінального провадження є одним з найважливіших завдань держави. Його виконання здійснюється, зокрема, за допомогою удосконалення чинного законодавства шляхом усунення прогалин, колізій, доповнення чинних нормативно-правових актів нормами з метою усунення проблем, що виникають у ході правозастосовної діяльності.

Кожен учасник кримінального судочинства має унікальний правовий статус, який визначає його процесуальні права й обов'язки, що, у тому числі, може передбачати певні привілеї. Так законодавець для захисту охоронюваної законом таємниці, з метою забезпечення дотримання загальних засад здійснення кримінального провадження, визначив категорії осіб, які не можуть бути допитані як свідки у кримінальному провадженні. Нещодавно цей перелік було доповнено новою категорією. У статті обгрунтовано, що експерт, як учасник кримінального провадження, не наділений свідочьким імунітетом і включення його до цього переліку викликатиме труднощі у правозастосовній діяльності.

Враховуючи те, що кримінальним процесуальним законом розширено коло учасників кримінального провадження, у статті висвітлено практичні проблеми, що можуть спричинити порушення справедливого балансу між потребою зберегти певні відомості в таємниці та суспільним інтересом у виконанні завдань кримінального провадження. Запропоновано передбачити, що викривачем не може бути адвокат, якщо цим він розкриває адвокатську таємницю. Це слугуватиме додатковою гарантією дотримання права особи на захист. Висвітлено необхідність удосконалення процесуальної форми здійснення звільнення від обов'язку зберігати професійну таємницю, зокрема, запропоновано передбачити можливість надання особі, яка довірила